

УДК 004-056.2/.3:338.4-026.15

DOI: 10.31866/2617-796X.8.1.2025.335528

Ірина Швець,
доктор філософії,
асистент кафедри івент-менеджменту
та індустрії дозвілля,
Київський національний університет
культури і мистецтва,
Київ, Україна
irynashvets82@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3761-3332>

КОНЦЕПТИ «ЦИФРОВИЙ РОЗРИВ» І «ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ»: ВІДМІННОСТІ ТА ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ

Мета статті – охарактеризувати концепти «цифровий розрив» та «цифрова інклюзія» на предмет виявлення між ними відмінностей і взаємозумовленості. Для досягнення поставленої мети застосовано діалектичний **метод**, необхідний для здійснення культурологічних досліджень, а також загальнонаукові методи аналізу та синтезу.

Наукова новизна полягає в акцентуванні уваги на відмінностях та водночас взаємозумовленості цифрового розриву та цифрової інклюзії; виокремленні рівнів репрезентації цифрового розриву (забезпечення доступу населення до комп'ютера та інтернету; розвиток цифрової грамотності користувачів та їхніх цифрових компетентностей; міра повноцінного використання цифрових технологій у професійній діяльності та повсякденні); з'ясуванні специфіки цифрової інклюзії у сфері культурної спадщини.

Висновки. Наголошено, що цифрова інклюзія – це надання всім окремим особам і спільнотам, у тому числі особам з обмеженими можливостями, усіх необхідних ресурсів для використання цифрових технологій та отримання пов'язаних з ними можливостей. Натомість цифровий розрив виявляється на таких рівнях, як забезпечення доступу населення до комп'ютера та інтернету, цифрова грамотність користувачів та їхні цифрові компетентності, повноцінне використання цифрових технологій у професійній діяльності та повсякденні. Специфіка цифрової інклюзії у сфері культурної спадщини полягає у створенні доступу до її активів для всіх категорій громадян і демократизації процесів, за допомогою яких створюються ці активи (матеріальні та нематеріальні), а також розширенні вікового цензу потенційного реципієнта.

Ключові слова: цифровий розрив; цифрова інклюзія; цифрові технології; культурні індустрії; креативні індустрії; культурна спадщина.

Вступ. Взаємозв'язок між цифровими технологіями, інноваціями та різноманітністю є вкрай важливою темою дослідження, зважаючи на значущість онлайн-каналів для залучення аудиторії, що особливо виразно проявилось в пост-пандемічний період і надалі. Цифрові технології впливають на творчий процес,

пропонуючи користувачам / споживачам можливість стати набагато активнішими учасниками виробничого процесу, а також безліч способів розповсюдження творчого контенту, який можна диференціювати залежно від сегмента ринку чи навіть окремої людини. Утім на тлі збільшуваного значення цифрових технологій у різних галузях і сферах діяльності, а також повсякденні, освіті тощо актуалізується питання інклюзивності, тобто забезпечення справедливого доступу до цих технологій і їх використання з метою повноцінної участі в соціокультурному житті.

Оскільки застосування цифрових технологій поглиблюється та розширюється, інклюзія швидко стає критичною основою для соціально-економічного й соціокультурного прогресу, а також для розширення можливостей окремих осіб і спільнот загалом. Її вивчення далеке від завершення, зважаючи на істотні її ж трансформації протягом тривалого часу, а також її широку репрезентованість у соціокультурному просторі сучасного світу. Наразі теоретики і практики – представники різних галузей знання, галузей виробництва та сфер діяльності звертають увагу і суспільства, і наукової спільноти на різні аспекти проблеми інклюзивності, проте характер і нелінійність розгортання цього явища зумовлюють безсистемність дослідження. Це спонукає до подальшого його студіювання з метою заповнення лакун, зокрема в з'ясуванні відмінностей і взаємозумовленості цифрової інклюзії та цифрового розриву як універсальї сучасної культури.

Мета статті – охарактеризувати концепти «цифровий розрив» та «цифрова інклюзія» на предмет виявлення між ними відмінностей і взаємозумовленості.

Результати дослідження. Як світоглядна універсалія інклюзія дає змогу вибудовувати модель рівного доступу потенційних споживачів до всіх продуктів і послуг. Зокрема, у контексті специфіки культурних і креативних індустрій інклюзія охоплює надання доступу до культурних продуктів та практик за допомогою високошвидкісного інтернету, пристроїв з підтримкою інтернету, доступ до навчання цифрової грамотності, якісної технічної підтримки, а також застосунків і онлайн-контенту культурно-мистецького змісту, розроблених для забезпечення та заохочення самодостатності, участі та співпраці потенційних користувачів. Тобто йдеться про цифрову інклюзію як цілковиту, значущу та широку участь у процесах, пов'язаних з культурними індустріями, діяльність суб'єктів яких опосередкована цифровими технологіями.

Один із численних показових прикладів – IN-EDU, спільний 24-місячний проєкт, який виконують 7 європейських партнерів з Італії, Болгарії, Франції, Великої Британії, Хорватії та ін. IN-EDU зосереджений на розвитку належної практики медіаграмотності та критичного мислення за допомогою інклюзивних програм неформального навчання, які поєднують тренінги й заходи на рівні громади. Головна місія проєкту – підвищити медіаграмотність та критичне мислення. Програма цифрової інклюзії IN-EDU робить це за допомогою інтерактивних заходів на місцевому рівні, що заохочують до дій та участі вчителів, батьків і сімей, а також інших зацікавлених сторін, підвищуючи в такий спосіб їхню обізнаність та компетенцію з цього питання. Реалізуючись на місцевому рівні, проєкт має на меті впливати на громади та відігравати роль у запобіганні маргіналізації і протидії нерівності. Для цього було розроблено 10 планів уроків з MIL (англ. Media and

Information Literacy) – медіа та інформаційної грамотності, розміщених на веб-сайті мовами країн-учасниць (IN-EDU, 2020).

Інший європейський приклад проєкту цифрової інклюзії сучасних культурних індустрій – MEMEX, трирічний проєкт (2019–2022 рр.), спрямований на сприяння соціальної згуртованості та інклюзії за допомогою інструментів співпраці, які забезпечують інклюзивний і творчий доступ до культурної спадщини. MEMEX використовує Digital Storytelling (DS) як основну стратегію. Це ефективний інструмент для залучення людей, яким загрожує виключення, до творчої розповіді та переосмислення культурної спадщини, сприяння соціальній і культурній участі й набуття різноманітних навичок. Результати об'єднуються в прототип програми для смартфонів, що дає змогу користувачам створювати, ділитися та візуалізувати геолокалізовані історії в доповненій реальності, де переплітаються особисті спогади і досвід (це надає можливість користувачам відчувати мультикультурну та динамічну перспективу культурної спадщини). Використання Digital Storytelling і дизайн застосунку входять у межі розвитку аудиторії (AD), що визначається як стратегічний і динамічний процес, який дає змогу брати активну участь у культурному житті. Проєкт реалізує багато стратегій AD: розвиток потенціалу; співтворчість через оповідання; використання цифрових технологій для подолання географічних бар'єрів; партнерство й аналіз даних (da Milano et al., 2023).

Варто також відзначити CultureLabs (culture-labs.eu) – трирічний дослідницький та інноваційний проєкт Horizon2020, розпочатий у квітні 2018 р. і профінансований як компонент Horizon 2020 SocietalChallenges. Його мета – розроблення нових методологій і цифрових інструментів, які можуть сприяти організації та більш широкому розгортанню спільних проєктів для соціальних інновацій з використанням культурної спадщини. Тематичні дослідження та пілотні проєкти CultureLabs зосереджуються на різних спільнотах мігрантів (біженці, мігранти другого покоління, жінки-мігранти) і на підходах, які можуть вибудувати точки перетину між їхньою культурою життя та основною культурною спадщиною. Інфраструктура CultureLabs поєднує послуги з трьох взаємопов'язаних платформ: 1) основна платформа CultureLabs пропонує низку послуг для ефективного та інклюзивного управління за допомогою інструментів, які систематизують і полегшують організацію та виконання проєктів; 2) платформа WITH (withculture.eu та <https://withcrowd.eu>) надає доступ до широкого переліку цифрових культурних ресурсів, об'єктів природної спадщини з різних регіонів і пропонує низку додаткових послуг для творчого повторного використання та експлуатації такого вмісту; 3) платформа Wotify (<https://wotify.eu>) надає набір методологій, фізичних і цифрових інструментів, розроблених для семінарів спільної творчості (Kaldeli et al., 2019). Загалом ці платформи пропонують кілька можливостей для спільної роботи, що дає змогу користувачам створювати команди, ділитися результатами своєї роботи з іншими користувачами або групами, спільно працювати над колекціями та виставками, відзначати вподобайками та коментувати результатами роботи інших користувачів тощо.

Як свідчать наведені та багато інших подібних проєктів цифрової інклюзії, сфера культури загалом і культурно-мистецькі організації зокрема, які є важливим гравцем у соціальній інфраструктурі своїх громад, можуть відігравати важливу роль у їх (гро-

мад) просуванні до повноцінної цифрової інклюзії. У регіональному контексті йдеться про нагальну потребу в постійних та індивідуально адаптованих можливостях для підвищення кваліфікації персоналу – це єдина можливість максимально ефективно використовувати власні ресурси, обмежені специфікою сектору культурних і креативних індустрій, та розвивати цифрову інклюзію в довгостроковій перспективі. Важливо, щоб сектор визнав вирішальну роль, яку він відіграє в соціальній інфраструктурі, та роль, яку він може відігравати у сприянні цифровій інтеграції в суспільстві. Завдяки впровадженню інклюзивних цифрових практик культурно-мистецькі організації можуть підтримувати позитивні соціальні результати за межами сфери мистецтва та культури через сприяння цифровій інклюзії та набуттю цифрових навичок і впевненості, необхідних для доступу до онлайн-продуктів і послуг.

Пов'язані з цифровою інклюзією поняття охоплюють цифровий розрив, цифрове відчуження та цифрову нерівність, однак цифрова інклюзія більше зосереджується на стратегіях, політиці та програмах, необхідних для подолання цифрового розриву (Wilson et al., 2019, p.109). Отже, цифровий розрив визначається як розрив між тими, хто має доступ до цифрової інфраструктури та пристроїв, і тими, хто його не має мати. Концепція цифрового розриву розвивалася в міру того, як розширювалася база знань про інші нерівності, пов'язані з розривом, що стосувалося не тільки відмінностей у доступі (якість, кількість, автономність використання), а й типу або рівня навичок (елементів, пов'язаних із середовищем та контентом), мотивації (ставлення та причини використання чи невикористання інтернету) та способів використання інтернету (участь і створення цифрового контенту). Цифровий розрив – це «розрив між окремими особами, домогосподарствами, підприємствами та географічними регіонами на різних соціально-економічних рівнях як щодо їхніх можливостей доступу до інформаційно-комунікаційних технологій, так і щодо використання інтернету для різноманітних видів діяльності» (Digital divide, 2008). Варто поставити під сумнів двоїсте припущення про те, що наявність (чи відсутність) доступу до інтернету гарантує цифрове залучення та охоплює соціально-демографічні змінні й показники, такі як вік, стать, раса чи етнічне походження, рівень освіти або прибутку. Інтернет і нові технології є продуктом, розповсюдження якого (принаймні спочатку) відповідає поділам за статтю, класом і расою.

Усунення цифрового розриву, який посилює соціальну й економічну нерівність, що підтримує історичну маргіналізацію вразливих груп (особливо тих, хто має різноспрямовану ідентичність за такими ознаками, як інвалідність, бідність тощо) і перешкоджає здатності людей отримувати доступ до культурного продукту / послуги у все більш оцифрованому світі, – це і є цифрова інклюзія. Складна взаємодія між технологіями та аспектами повсякденного життя підкреслює необхідність гарантувати рівноправний доступ усіх членів спільноти до цифрових ресурсів і володіння цифровими інструментами, а також можливість набувати навички й здобувати необхідні знання, щоб осмислено використовувати ці ресурси для отримання культурних і ширших переваг. Вочевидь, у такий спосіб цифрова інклюзія значною мірою перетинається з різними вимірами цілей сталого розвитку.

Цифровий розрив тісно пов'язаний з віком, статтю, здібностями, мовою, соціально-економічним статусом, доступністю до технологій, місцем проживання

та іншими чинниками. Є відносно стійкі докази різних типів цифрового розриву серед соціально-демографічних груп, які пояснюють або пов'язують із цифровим відчуженням і які перешкоджають зусиллям досягти цифрової інклюзії (Eisend, 2022). Зокрема, дослідження визнали певні соціально-демографічні ознаки для окремих осіб і спільнот, що потенційно ризикують цифровим виключенням через вік, освіту, економічний статус, фізичні й когнітивні вади тощо (Borg et al., 2019). Як правило, люди та спільноти, обмежені в доступі до цифрових технологій, – це люди похилого віку або люди з низькими доходами, низьким освітнім рівнем, які живуть у сільській місцевості, чи з обмеженими можливостями.

У свою чергу «цифрове відчуження – це ширший набір недоліків, які супроводжують нездатність або небажання використовувати цифрові технології» (Glossare of terms, n.d.), натомість цифрове виключення відбувається, коли особа не має доступу, навичок, мотивації чи впевненості, щоб користуватися інтернетом, тоді як цифрове залучення пов'язане з наявністю цих чинників (Digital Nation UK, n.d.). Цифрове виключення стосується окремих осіб чи спільнот, які стикаються з маргіналізацією або нерівністю в певному контексті, охоплюючи відсутність доступу до цифрової інфраструктури та цифрових інструментів. Їх виключення часто є наслідком місця проживання, віку, статі, навичок, доступності до технологій або поєднання цих чинників. Натомість ключовими компонентами цифрового включення є: адекватне фінансування технологій, достатня фізична і технологічна інфраструктура для підтримки технології, адекватна пропускна здатність і достатня підготовка користувачів з використання технології (Becker et al., 2010).

Отже, прискорений перехід до прикладного використання цифрових технологій, ставши проблемою через брак часу, керівництва та навчання, вимагає нових навичок і досвіду, щоб його можна було правильно використовувати за призначенням і отримати вигоду; саме тому концепція цифрової грамотності – інноваційний підхід до доступу, отримання та управління інформацією. Цифрова грамотність стосується дій щодо підвищення обізнаності та надання певних навичок і знань з метою подальшого опанування цифрових технологій, тобто це необхідні навички та здібності, можливість отримувати доступ до цифрових пристроїв і контенту та використовувати їх впевнено, безпечно й ефективно. Вона охоплює мінімальний рівень розуміння апаратного та програмного забезпечення, необхідний для успішного використання технології. Знання мови (тобто навички читання, письма) контенту є необхідною умовою для цифрової грамотності. Не менш важливими є навички критичного аналізу, які дають змогу орієнтуватися в цифровому контенті та виявляти кіберзлочини, випадки цифрового шахрайства, емоційних маніпуляцій. На думку науковців, хоча фізичний доступ до цифрових технологій та інтернету лишається перешкодою для цифрової інклюзії, цифрові здібності та ставлення також є потенційними перешкодами (Borg et al., 2019, p.1323).

Зрештою, цифрова грамотність є чинником соціальної інтеграції, оскільки її головна мета полягає в охопленні всіх людей незалежно від статусу, статі, раси, релігії чи походження і покращенні якості їхнього життя. Це передбачає можливість здійснювати необхідну діяльність для забезпечення того, щоб усі особи та спільноти, включно з найбільш знедоленими, мали доступ до цифрових техноло-

гій і використовували їх. Утім, хоча цифрова інклюзія безпосередньо не означає соціального залучення, саме вона стала ключовим компонентом у розробці соціальної політики для соціального залучення. Подолання цифрових недоліків та ізоляції є невіддільною частиною більш широкого порядку денного соціального залучення, зосередженого на сприянні громадянській і культурній участі, працевлаштуванні та доступі до основних соціальних послуг, зокрема навчання впродовж життя. У цьому сенсі зміцнення цифрового потенціалу суспільства широко визнається життєво важливим елементом сталого розвитку.

Отже, цифрова інклюзія, як «здатність окремих осіб і груп отримувати доступ і використовувати інформаційно-комунікаційні технології» (*Building Digitally Inclusive Communities*, n.d.), є вирішенням проблеми цифрового розриву і цифрової неграмотності. Ключовими стратегіями, необхідними для покращення цифрової інклюзії, є соціальна підтримка, безпосередній досвід користувача та спільне навчання (Borg et al., 2019, p.1323). Водночас цифрова інклюзія є багатовимірним явищем, що охоплює численні чинники, які ускладнюють вимірювання її ефективності, і це питання потребує ґрунтовного вивчення із залученням емпіричного матеріалу.

Висновки. Цифрова інклюзія – це надання всім окремим особам і спільнотам, у тому числі особам з обмеженими можливостями, усіх необхідних ресурсів для використання цифрових технологій та отримання пов'язаних з ними можливостей. Цифрова інклюзія, замість того щоб продовжувати зосереджуватися на розриві в доступі до технологій, змінила фокус дослідження на соціальний підхід, наголошуючи на передбачуваній ролі цифрових технологій як засобу залучення суспільства. Цифровий розрив забезпечує не тільки доступ населення до комп'ютера та інтернету, а й цифрову грамотність користувачів та їхні цифрові компетентності. До цих характеристик / критеріїв цифрового розриву варто додати міру повноцінного використання цифрових технологій у професійній діяльності та повсякденні.

Специфіка цифрової інклюзії у сфері культурної спадщини полягає у створенні доступу до її активів для всіх категорій громадян та демократизації процесів, за допомогою яких створюються ці активи (матеріальні і нематеріальні), а також розширенні вікового цензу потенційного реципієнта. Це передбачає: вихід цифрових технологій за межі суто демонстрації контенту; урізноманітнення захопливого, інтерактивного та персоналізованого досвіду; розробку та підтримку спільної творчості й діалогу з групами; використання особливих типів цифрового дизайну і технологій з метою поєднання та збагачення цінних експонатів культурної спадщини в музеях з альтернативними наративами, змінивши таким чином спосіб їх інтерпретації та досвіду; трансформацію, розширення і адаптацію традиційного інструментарію відповідно до потреб груп, яким загрожує маргіналізація, або відчуження від культурної спадщини. Прогресивними засобами розвитку цифрової інклюзії у сфері збереження культурної спадщини є оптимізація вибору цифрових технологій, розробка максимально інклюзивного контенту, розширення цифрового забезпечення як механізму стимулювання цифрової інклюзії в установах культурної спадщини.

REFERENCES

- Becker, S., Crandall, M. D., Fisher, K. E., Kinney, B., Landry, C. and Rocha, A., 2010. *Opportunity for all: How the American public benefits from Internet access at U.S. libraries*. [online] Washington: Institute of Museum and Library Services. Available at: <https://www.ims.gov/sites/default/files/publications/documents/opportunityforall_0.pdf> [Accessed 10 December 2024].
- Borg, K., Boulet, M., Smith, L. and Bragge, P., 2019. Digital Inclusion & Health Communication: A Rapid Review of Literature. *Health Communication*, [e-journal] 34 (11), pp.1320-1328. <https://doi.org/10.1080/10410236.2018.1485077>
- Building Digitally Inclusive Communities*, n.d. [online] Available at: <<https://www.ccls.org/DocumentCenter/View/53/Building-Digital-Inclusive-Communities-PDF?bidId=>> [Accessed 10 December 2024].
- da Milano, C., Falchetti, E., Migone, P. and Nisi, V., 2023. Digital storytelling, cultural heritage, and social inclusion: the MEMEX project. In: D. Giglito, L. Ciolfi, E. Lockley and E. Kaldeli, eds. *Digital Approaches to Inclusion and Participation in Cultural Heritage. Insights from Research and Practice in Europe*. [e-book] London: Routledge, pp.8-26. <https://doi.org/10.4324/9781003277606-2>
- Digital divide, 2008. *OECD Glossary of Statistical Terms*. [online] OECD, p.139. Available at: <<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4719>> [Accessed 12 December 2024]
- Digital Nation UK 2020 Explainer, n.d. *Good Things Foundation*. [online] Available at: <<https://www.charltonkingsparishcouncil.gov.uk/uploads/digital-nation-2020.pdf?v=1625830829>> [Accessed 10 December 2024].
- Eisend, M., 2022. Older People in Advertising. *Journal of Advertising*, [e-journal] 51 (3), pp.308-322. <https://doi.org/10.1080/00913367.2022.2027300>
- Glossare of terms, n.d. *MEDICI. Digital Inclusion Community*. [online] Available at: <<https://digitalinclusion.eu/glossary-of-terms/>> [Accessed 14 December 2024].
- IN-EDU, 2020. *MEDICI. Digital Inclusion Community*, [online] December 18, Available at: <<https://digitalinclusion.eu/in-edu/>> [Accessed 10 December 2024].
- Kaldeli, E., Tsakou, G., Giglito, D., Cesaroni, F., Tzouvaras, V. and Stamou, G., 2019. CultureLabs: cultural heritage and digital technology at the service of social innovation. In: *Cultural Informatics 2019*. Proceedings of the Workshop on Cultural Informatics (CI 2019), Larnaca, Cyprus, June 9, 2019. [online] Sheffield Hallam University. Available at: <<https://shura.shu.ac.uk/25107/1/11%20-%20CultureLabs%20-%20cultural%20heritage%20and%20digital%20technology%20at%20the%20service%20of%20social%20innovation.pdf>> [Accessed 10 December 2024].
- Wilson, C. K., Thomas, J. and Barraket, J., 2019. Measuring Digital Inequality in Australia: The Australian Digital Inclusion Index. *Journal of Telecommunications and the Digital Economy*, [e-journal] 7 (2), pp.102-120. <https://doi.org/10.18080/jtde.v7n2.187>

UDC 004-056.2/.3:338.4-026.15

Iryna Shvets,

PhD,

*Assistant at the Department**of Event Management and Leisure Industry,**Kyiv National University of Culture and Arts,**Kyiv, Ukraine**irynashvets82@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0002-3761-3332>*

CONCEPTS OF DIGITAL DIVIDE AND DIGITAL INCLUSION: DIFFERENCES AND INTERDEPENDENCE

The purpose of the article is to characterise the concepts of “digital divide” and “digital inclusion” in order to identify their differences and interdependencies. **Research methodology.** To achieve this goal, the author uses the dialectical method necessary for cultural studies, as well as general scientific methods of analysis and synthesis. **The scientific novelty** lies in the focus on the differences and, at the same time, the interdependence of the digital divide and digital inclusion; the identification of the levels of representation of the digital divide (ensuring public access to computers and the Internet; development of digital literacy of users and their digital competencies; the extent to which digital technologies are fully used in professional activities and everyday life); clarification of the specifics of digital inclusion in the field of cultural heritage. **Conclusions.** It is emphasised that digital inclusion is the provision of all individuals and communities, including people with disabilities, with all the necessary resources to use digital technologies and take advantage of the opportunities they offer. Rather, the digital divide manifests itself at levels such as access to computers and the Internet, digital literacy and digital competence, and the full use of digital technologies in professional and everyday life. The specificity of digital inclusion in the field of cultural heritage is to provide access to its assets for all categories of citizens, to democratise the processes by which these assets (tangible and intangible) are created, and to broaden the age range of potential recipients.

Keywords: digital divide; digital inclusion; digital technologies; cultural industries; creative industries; cultural heritage.

Надійшла 22.12.2024

Прийнята 07.04.2025

Стаття була вперше опублікована онлайн 18.07.2025

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.